

איחוד אירופה – אסון בהתהוותו

דייויד פרייס-ג'ונס

מערכות היחסים המשתנות בין בריטניה, צרפת, איטליה וגרמניה במאות השנים האחרונות עיצבו את גורלה של אירופה. ואילו עכשיו עומדת להיוולד מערכת יחסים חדשה, מכוח ההסדרים הנוחים, והמשעממים עד מוות, על המטבע המשותף. היעד הסופי הוא בחירה בין מספר צורות פוטנציאליות של פדרציות פוליטיות, חלקן רופפות, חלקן הדוקות, שהראוונתנית ביותר מכולן היא "ארצות-הברית של אירופה". אבל כדי שאחת התכניות האלה תהפוך למציאות, יהיה על מדינות האומה ההיסטוריות של אירופה לוותר על ריבונותן ולהשתנות לבלי הכר.

גרמניה, שהיתה מחולקת במשך כל המלחמה הקרה, היתה "עם אחד, שתי מדינות". לכל ממשלה גרמנית היה יעד לטווח ארוך: איחודה מחדש של גרמניה. מדיניות החוץ הצרפתית, לעומת זאת, ראתה בחלוקתה של גרמניה בלם קבוע וחשוב לעצמה הגרמנית. הצרפתים חששו מתחיית השאיפות "האירופיות" בגרמניה, מן הסוג שהובס – כך קיוו, לפחות – במלחמת-העולם השנייה. פרנסואה בילו, מצירי השמאל בבית-הנבחרים הצרפתי, ביטא את דעתם של רבים מבני ארצו כשאמר ב-1950 כי "אירופה היתה רעיון של היטלר".¹

אבל היו גם אחרים בצרפת, והבולטים ביניהם היו ז'ן מונה ורובר שומן, שדבקו באמונה הישנה, מלפני המלחמה, שרק מוסדות על-לאומיים אמיתיים יוכלו להבטיח את השלום באירופה. אבל לאחר שעצמתה הכלכלית של גרמניה זינקה קדימה בצעדי ענק בשנות החמישים והשישים, החלה מדיניותה של צרפת לחזור על עקבותיה. ממשלה אחר ממשלה בצרפת, אחוזות בחלה גוברת, ביקשו להקים מוסדות משותפים שיאפשרו לחן להיות שותפות לעצמה הגוברת של גרמניה, ומי יודע – אולי אפילו לנהל אותה או להתגבר עליה. ב-1962 הסביר דה-גול לעמיתו

התאוששותה הפוליטית של אירופה מאז 1945 היא סיפור הצלחה חסרת-תקדים. הקומוניזם התמוטט ללא ירייה אחת, וללא המלחמה הכוללת הנוראה שהיתה דרושה כדי להכריע את הנאציזם. הדמוקרטיה, במקומות שבהם היתה קיימת קודם לכן, התחזקה, ובמקום שלא היתה קיימת, ומעל לכול בגרמניה ובאיטליה, היכתה שורשים עמוקים. אבדן האימפריות של בריטניה וצרפת לא גרר בעקבותיו מהפכות וחורבן, אלא רמת-חיים גבוהה יותר. לשום מדינה אירופית מערבית אין תביעות אירדנטיסטיות רציניות כלפי מדינה אחרת, והאיומים החיצוניים הם מדומים יותר מאשר ממשיים.

ובכל זאת, במקום לבסס את ההישגים האלה וליהנות מהם, כל היבשת נתונה בחוסר-ודאות ובאי-יציבות גוברת והולכת. גם הפעם, כמו בין שתי מלחמת-העולם, האזרח מן השורה עומד בפני שינוי גורף של הסדר השורר באירופה, ולמעשה אין בכוחו להשפיע עליו כלל. הסיבה למשבר זה, שאירופה ממיטה על עצמה, היא האיחוד והשילוב של אירופה, תהליך טעון וממושך מאוד, ההולך ומתקרב, באין מנוס, לשעת ההכרעה.

מדינות מערב אירופה נוקטות כבר צעדים "לליכוד" הכלכלות שלהן, על-פי תבחינים שהיו תחילה מחמירים למדי. וזו רק הקדמה לשלב הבא: החל ב-1 בינואר 1999 יוחלפו כל המטבעות הלאומיים במטבע אירופי אחיד, שייקרא "יורו". "בכל מדינה", אמר ויליאם בלקסטון, אביה-מייסדה של תורת המשפט, "הטבעת כסף היא מעשה המבטא את הסמכות הריבונית". אין להעלות על הדעת מטבע משותף ללא מוסדות פוליטיים משותפים שיתמכו בו, ומוסדות פוליטיים אלה הם המטרה שאירופה מתקדמת אליה.

דייויד פרייס-ג'ונס, הפרשן הפוליטי והסופר הבריטי, הוא מחברם של הספרים *The Closed Circle: An-1 The Strange Death of the Soviet Empire* ו-*Interpretation of the Arabs*, בין השאר. המאמר תורגם מ-Commentary, יוני 1997, ומתפרסם כאן בשינויים קלים, ברשותם האדיבה של המחבר וכתב-העת.

¹ ספר חדש, בשם *The Tainted Source*, פרי עטו של John Laughland (הוצאת Little, Brown, לונדון), מרחיב את הדיבור על מה שכונה בכתרת המשנה שלו: "השורשים הלא-דמוקרטיים של הרעיון האירופי".

הבריטי אלן פיירפיט שאיחוד אירופה הוא הכלי שבאמצעותו תוכל ארצם לא רק "למנוע השתלטות של האמריקנים או הרוסים", אלא גם "להיות מה שחדלה להיות מאז ווטרו: מנהיגת העצמה בעולם". היה ברור שגרמניה זקוקה לידידים, והלך-הרוח המיוסר שלה אחרי המלחמה נשא בקרבו גם את התקוה שמערכת-יחסים חיובית עם המעצמות האירופיות האחרות תמנע מלחמה נוספת.

אלונים גדולים צומחים מבלוטים קטנים. יזמה צרפתית-גרמנית אחת הובילה למשנה, ואמנה אחת לרעותה. התוצאה היתה "השוק האירופי", שהפך "לקהילה האירופית", וכיום הוא "האיחוד האירופי" – ארגון על-לאומי מסוג שטרם נראה בעבר. משמעותה חברות האיחוד, נוסף על צרפת וגרמניה, הן איטליה, בריטניה, אירלנד, ספרד ופורטוגל, דנמרק, שוודיה ופינלנד, ארצות בלוקס, יוון ואוסטריה. מספר דומה של מדינות, רובן במזרח אירופה, אבל גם ישראל, מרוקו ותורכיה, מבקשות להצטרף, או להתקשר לאיחוד האירופי. נורווגיה, איסלנד ושווייץ החליטו לא להצטרף.

ההצטרפות לאיחוד היתה תהליך לא עקבי. מי שכבר היו חברות, תבעו את ליטרת הבשר שלהן, והמבקשות להצטרף חייבות להחליט מה וכיצד לשלם. אבל ברגע שהצטרפו, החלו הממשלות החברות להתמקח במרץ רב על "ויתורים" ו"הנחות", שבלעדיהם מעולם לא היו מגיעות למצב שיאפשר להן לעמוד בתנאים הקשים של השלבים הבאים של האיחוד. אלה נקבעו בסדרה של אמנות, שהגיעו לשיאן באמנת מאסטריכט מ-1991.

אמנה זו מחייבת את האיחוד האירופי לנהל מדיניות חוץ אחידה, ובעקבותיה גם מדיניות ביטחון אחידה, וכן להנהיג אזרחות משותפת, שזכויותיה וחובותיה טרם הוגדרו. ה"יורו", המטבע האחיד המוסכם, ינוהל על-ידי בנק מרכזי אירופי חדש שיוקם בפרנקפורט, וישלוט בעתודות הזהב והדולרים של מדינות האיחוד (המשמעות היא, ששום מדינה לא תוכל עוד לממן מלחמה למען האינטרסים שלה, כמו שעשתה בריטניה באיי פוקלנד, בתחילת שנות השמונים). הבנק יכתוב גם שער ריבית אחיד לכל היבשת, ומדרך הטבע שצעד כזה יועיל לאזורים מסוימים ויפגע באחרים. מועצת המנהלים של הבנק המרכזי תהיה מורכבת מנגידי הבנקים המרכזיים הלאומיים לשעבר, שתפקידם יצמצם מעתה לתפקיד של דוברים בלבד.

זוהי הזירה שבה ינהלו האינטרסים של מדינות אירופה החברות באיחוד. כיצד ייראו הדברים אפשר להיווכח כבר עכשיו, כשמתבוננים במוסדות הפועלים כבר בבריסל, בירת האיחוד האירופי. בעיני כל מי שגדל על ברכי ערכי היסוד הדמוקרטיים כמו עקרון הפרדת הרשויות, בלמים ואיזונים ואחריות, האיחוד האירופי של ימינו הוא אלתור מביך שנכפה מלמעלה, ללא הלגיטימציה המוקנית על-ידי הסכמה עממית. הגוף העליון של האיחוד הוא "מועצת אירופה", המורכבת מ-15 ראשי-מדינה או ממשלה, הנפגשים פעמיים-שלוש בשנה לדיונים פרטיים בדלתיים סגורות. "מועצת השרים" מתרגמות את מה שהוסכם למדיניות.

כל מועצת שרים מורכבת משרי-החוץ, שרי-האוצר, שרי- התחבורה, שרי-הרווחה וכדומה, של ארצותיהם, וגם הם נפגשים לעתים מזומנות. כל מועצה כזאת נהנית מסמכויות

ביצוע וחקיקה כאחת, ולדברי ספר מוסמך על האיחוד האירופי, הן "רשאיות להתכנס בכל מתכונת שימצאו לנכון".² בספר צוין גם ש"כל מועצה היא הגוף החשאי ביותר, וגם החזק ביותר, מכל מוסדות האיחוד". זהו הגוף המחוקק היחיד בעולם הדמוקרטי המתכנס בחשאי ומנהל את דיוניו בחשאי.

החקיקה הנועשית בתהליך זה מועברת אחר כך ל"נציבות האירופית" לביצוע. הנציבות מורכבת מנשיא ועשרים נציבים המתמנים למשרתם, ואי-אפשר לפטרם. הם מחלקים ביניהם את תיקי המסחר, החקלאות, איכות הסביבה, וכדומה. לנציבים אלה כפופים כ-20 אלף פקידים, הנהנים, לדברי אותו הספר, מ"צירוף יחיד במינו של פעילויות ושל אחריות מנהלית, ביצועית, חקיקתית ופוליטית". הנציבות האירופית, כמנגנון שירות ציבורי, היא למעשה מנגנון יחיד במינו בשני מובנים: היא רשאית ליזום חקיקה ולחוקק, והיא אינה אחראית כלפי איש וכלפי דבר, להוציא את עצמה.

כ-700 ועדות קבועות בבריסל עוסקות במלאכת הממשל; בכל יום נתון מתכנסות כ-400 מביניהן. ההחלטות מתקבלות לפי נהלים שונים, אבל הנוהל המקובל ביותר הוא מה שקרוי "הצבעת רוב מסויגת" – לשון נקייה לסחר-סוסים ולאלתורים.

גוף נוסף הוא "בית-הדין האירופי". בית-הדין הוקם למטרה מוגדרת – פוליטית, לא משפטית: קידום מטרות האיחוד האירופי. הנציבות ובית-הדין, ביחד, מוסמכים לחוקק דינים בצורות שונות, וביניהם תקנות (המחייבות את המדינות החברות ללא עוררין), הנחיות (גם הן מחייבות, אך מאפשרות לכל מדינה ליישם אותן לפי דרכה), המלצות, חוות-דעת והחלטות.

ולבסוף "הפרלמנט האירופי", המכיל 600 חברים. חברי הפרלמנט נבחרים בארצותיהם, בדרך כלל בשיטה של רשימות, או בייצוג יחסי, אך למען האמת הם מייצגים רק את עצמם. אין מפלגות כלל-אירופיות. הפרלמנט, ללא סמכויות חקיקה של ממש, או אפילו סמכויות של עיון מחדש, וקרנן להכרה ב-11 שפות רשמיות, על כל קשיי הפרשנות והתרגום הנלווים לכך, הוא רק מוסד ציבורי בסגנון ה"דומקה" הרוסית הישנה. כל מאמציו מושקעים, לשווא, בניסיונות לנגוס סמכויות ממועצת אירופה ומהנציבות.

במצב עניינים זה עדיין אין ל"אירופה" כל ריבונות, במשמעות האמיתית של המושג. זהו למעשה תבשיל של פדרליזם גרמני, משטר פיקוח (dirigisme) צרפתי, מדיניות מגן כלכלית, פעילות כלכלית של איגודים גדולים ומדיניות רווחה גורפת – כולם אופפים בעגה אורוליאנית שזכתה כבר לשם "אירופאית" (Eurospak), המובנת – אם בכלל – רק ליורוקרטים המכהנים בתפקידיהם. ביטויים חשובים כמו "כפיפותיות", "יחסיות", "לא-מסמך", "השתלשלותיות" ו"נוהל החלטה משותפת", וראשי-תיבות כמו Ecofin-1 Coreper, מסתירים מאחוריהם את המציאות האנושית: מערכת של כללים שאות ה"מדוע" וה"לשם מה" שלה אי-אפשר לצפות מראש או להבין על נקלה, ואין עליה כל ערעור. ב"אירופאית" קוראים לתופעה הזאת "חסך בדמוקרטיה".

★

² The Penguin Companion to European Unity by Timothy Bainbridge with Anthony Teasdale, מהדורה מעורבת, 1996.

כל המבנה הזה הוקם במסגרת אילוניה של המלחמה הקרה, שהטילה מגבלות משלה על הזירה הפוליטית באירופה. רעיון האיחוד הפוליטי, בסופו של דבר, נראה אז לרוב מדינות אירופה כשיקול משני, ואפילו דמיוני, לפחות כל עוד המלחמה הקרה היתה בעיצומה, ונראה שכל מה שהתרחש בבריטל לא עמד לביקורת קפדנית. אבל גם כך, ההוצאות התופחות של בריטל כרסמו עד מהרה כל תועלת.

מצד שני היה השוק האירופי, שנועד להקל על תנועת אנשים וטובין ולעודד סחר חופשי. לזה יכלו כולם להסכים. אבל לעומת זאת, היו תופעות כמו "מדיניות חקלאית משותפת" ו"מדיניות דיג משותפת", שאפילו הנציבים הממונים על תחומים אלה נאלצו להודות כי הן מהוות אסון בממדים שלא ישוערו. כל מקצוע, כל מלאכה וכל תעשייה היו חייבים להתאים את עצמם לתקנים שהכתיב המנגנון הביורוקרטי בבריטל, בלי כל קשר לעלויות. מצב זה יצר גרעון לשתדלנים למיניהם ולקבוצות-לחץ, וכן לעסקים גדולים בעלי כוח מספיק להפריע למתחרים שלהם. רכישות ממשלתיות תוך התערבות בנעשה בשוק יצרו עודפים עצומים: הררי החמאה ואגמי היין האירופיים הידועים לשמצה. באירופה קמה מערכת מסובכת ביותר, בלתי-חזירה לאנשים מבחוץ, ועוד מנוהלת ב"אירופאית", במטרה לרסן את השוק החופשי באמצעות כל מיני סובסידיות, מענקים, מכסות, תשלומי העברה וקרנות מיוחדות. מנגנון פיקודי ביורוקרטי יצירתי כל כך הוא חידוש בעולם החופשי.

הפרויקט כמעט נחנק למוות בשנות השמונים, בסבך של סתירות וסחבת ביורוקרטית. כלי-התקשורת והציבור החלו לגלג על הצווים כבדי-המשקל שפרסמה בריטל בקשר למידות המדויקות של תתי-שדה, זווית העקמימות המדויקת המתרת למלפפון, ואיסור על אוטובוס קומתיים. שום סטיריקן לא היה מצליח להגיע להשראה שהמציאה את הרעיון – בשם הסחר החופשי – שלכל בעל-חיים, ואפילו לצמח, יהיה דרכון, או שמותר לחסל מינים שלמים של כלבים בגלל צורת האף ומרקם הפרווה שלהם (גזענות כלבית!).

ואז, ב-1989, באה המלחמה הקרה לקצה הפתאומי, וכל ההנחות השתנו. מרגרט תאצ'ר, שהיתה אז ראש-ממשלת בריטניה, והנשיא פרנסואה מיטראן מצרפת, תפסו עד מהרה שהנה נוצר באירופה מאזן כוחות חדש. גרמניה, שהגדילה את שטחה ב-40 אחוז ואת אוכלוסייתה – ב-25 אחוז, חזרה לממדיה שלפני מלחמת-העולם השנייה, ורוסיה חדלה להיות משקל שכנגד. בפעם הראשונה בהיסטוריה יכלה גרמניה להסדיר את יחסיה עם שאר העולם בדרכי שלום, ועל-פי תנאיה. אשר לארצות-הברית, הרי ממשל אחר ממשל צידדו כל הזמן באיחוד גרמניה, אם כי יש להניח שחשבו כי אין לכך סיכוי גדול. הנשיא ג'ורג' בוש הניח לאיחוד להתבצע ללא הרהור שני.

הלמוט קוהל, הקנצלר הגרמני המכהן בתפקידו מאז 1982, היה משוכנע שהוא האדם המתאים לשאת על כתפיו את האחריות למצב החדש. קוהל, שהיה בעל-ברית נאמן לארצות-הברית יותר מקודמיו, ראה באירופה גוש בהתהוות, והצליח לקדם את הרעיון שלו מעמדה של עצמה לכלכלית ופוליטית. באמצעות אמנת מאסטריכט הוכיח קוהל שהוא המדינאי בעל ההשפעה הגדולה ביותר,

מעל ומעבר לכל פוליטיקאי אחר מחוץ לארצות-הברית. אפשר לראות באמנת מאסטריכט את האמנה האירופית היחידה שלא נחתמה בעקבות מלחמה. מבחינת הסדר הנוהג כיום באירופה, אמנת מאסטריכט היא כמו חוזה ורסיי אחרי מלחמת-העולם הראשונה.

אבל לשם מה ירצה מישהו בהסדרים החדשים האלה? ומדוע ירצו בהם דווקא הגרמנים, מכל העמים? אשמתו של הנאציזם וכפרת האשמה ירדו לשפל. החוקה הגרמנית, הבונדסבנק והדויטשה מרק נחשבים, ובצדק, להישגים איתנים. הוויתור על דברים כאלה למען אירופה נראה כמו הקרבה עצמית קדושה, אם לא כקידוש השם לאומי.

נוסף על כך, ידיה של גרמניה עמוסות לעייפה עכשיו. ערב איחוד גרמניה יצאו לגרמניה המזרחית מוניטין שהיא הכלכלה העשירית, או האחת-עשרה בגודלה בעולם. אך למעשה היתה זו מדינה רקובה, פושטת-רגל, שהמוצרים שלה התאימו רק למשק המתנהל על-פי פקודה מגובה. מאחר שרוב התעשייה בגרמניה המזרחית לא היתה תחרותית, רובה נסגר, פשוטו כמשמעו, והאבטלה זינקה ל-30 אחוז ויותר. מאז, העבירה מערב גרמניה למזרחה כ-100 מיליארד מרק מדי שנה, לכיסוי עלויות האיחוד, ומומחים סבורים שיידרשו עוד עשרים שנה של תשלומים כאלה.

קיצורו של דבר, הגרמנים גילו שהאיחוד עם גרמנים אחרים הוא עסק קשה ויקר. מספר המובטלים הרשמי בגרמניה הוא 4.7 מיליון איש, בערך כמספר המובטלים לפני עליית היטלר לשלטון, אך אין ספק שהמספר מוטה כלפי מטה. השכר בגרמניה הוא כבר היום הגבוה ביותר בעולם, והמסים והתנאים הסוציאליים מעמיסים על עלות העבודה 90 אחוז נוספים. זאת ועוד, הקשיים של גרמניה השפיעו גם על מדינות אחרות באירופה, שנאלצו לאמץ את שיעורי הריבית הגבוהים בגרמניה בגלל התבחינים שנקבעו עבור היעד של מטבע אחיד, וכתוצאה ממאמציהן סבלו מאינפלציה וממיתון.

אלא שבעיני הלמוט קוהל, כל אלה הן רק זוטות בדרך אל האיחוד. ביסמרק איחד את גרמניה בכוח, אבל קוהל גמר ואמר לעשות משהו טוב יותר – לפתור את השאלה הגרמנית על-ידי איחוד כל אירופה, במשיכת קולמוס ולא באבחת חרב. הסיבה, כך הוא טוען, שלבד מהתועלת הברורה הטמונה בפרדציה, יש לכבול את אנשי ארצו, לנעול אותם, לכפות עליהם ולרסנם. גרמניה חזקה טעונה הַחֲלָשָׁה, לא רק כדי להניח את דעתם של השכנים המודאגים, ובצדק, אלא גם למען עצמה.

קוהל מזכיר לפעמים את האיום של תחיית הלאומנות הגרמנית, על כל הפחדים שרוח הרפאים הזאת מעוררת באירופה. בפברואר 1996 הזהיר כי "מדיניות האיחוד האירופי היא בעצם שאלת המלחמה והשלום של המאה העשרים-ואחת". נייר עמדה שפרסמה מפלגתו היה קודר עוד יותר: "אם האיחוד האירופי לא יתקדם, ייתכן שגרמניה תיאלץ – או תתפתה, בגלל אילוץ הביטחון שלה – לנסות ולייצב את מזרח אירופה בכוחות עצמה, ובדרך המסורתית".

למען האמת, אפשר לטעון, כפי שטוענים אחדים ממבקריו של קוהל, שהוא אינו יכול להיות כן. האם כל זה אינו אלא הסוואה מבריקה ונוחה של האימפריאליזם הגרמני כאלטרואיזם, ונקיטת אמצעים שנועדו להשיג

מוכיחים שהמדינה חצויה בשאלות אלה. אבטלה שהגיעה ל-12 אחוז ודפלציה (צרפתיים רבים סבורים כי היא מכוונת על-ידי הגרמנים), גורמים להפגנות ולאלומות בוטה, שקרבנותיה הם בדרך כלל זרים.

★

הבריטים נסחפו עם הזרם במשך השנים, אם כי בחוסר רצון ובמידה של מרירות. זאת, תוך פרישה חד-צדדית מקווי מדיניות מסוימים של האיחוד האירופי שלא מצאו חן בעיניהם, או שלא יכלו לעמוד בהם. אחד מאלה היה "מנגנון שער החליפין" (ERM), אב-הטיפוס של תבחני איחוד ה"יורו" בימינו. עם הצטרפותה של בריטניה ל-ERM ב-1990, תוספה הלירה שטרלינג מול המרק הגרמני, ושוקי הכספים לא יכלו להחזיק מעמד בלחץ. לממשלת ג'ון מייג'ור לא היתה בררה אלא לנטוש את ה-ERM לחלוטין ב-1992, ואחר כך הלכו בעקבותיה גם מדינות אחרות. הקבוצה המצומצמת ששרדה – צרפת, גרמניה וארצות בלוקס, נקלעה למיתון שנגרם על-ידי המדיניות המוניטרית המאוחדת שלהן, והן ממשיכות להסתייג ממה שנראה בעיניהן כבריחה מוצלחת של הבריטים (בעיקר נוכח המצב הכלכלי המשופר השורר כעת בבריטניה).

מאז התנהלו בין הפוליטיקאים ואנשי העסקים הבריטיים קרבות פנים אל פנים עזים, בטיעונים שונים בעד ונגד ה"יורו" והאיחוד הפדרלי. סקרי דעת-הקהל משקפים את מודעות הציבור לתהפוכות הממתינות בפתח. ב-1995 הצביעו 61 אחוז בעד הישארות באירופה, ו-29 אחוז רצו לצאת. אבל בתחילת 1997 הצביעו רק 42 אחוז בעד הישארות באירופה, ו-38 אחוז רצו לצאת (20 אחוז לא יכלו להחליט). במערכת הבחירות, שקדמה לבחירות במאי 1997, הצהירו רוב מועמדי המפלגה השמרנית שהם מתנגדים ל"יורו" ולחובות נוספות הנובעות מאמנת מאסטריכט, ובמובן זה, לפחות, נראה שציבור הבוחרים הבריטי תמך בהם: כשני-שלישים אמרו עכשיו שהם מתנגדים לאיחוד האירופי.

אבל מדיניותה של בריטניה כלפי השוק האירופי התאפיינה בדרך כלל בצביעות. ההנחה היתה שהאיחוד ממילא אינו מעשי, ושפדרציה היא תלום נחמד, כך שהדבר הנכון לעשותו הוא לעמוד מהצד בעוד הפרויקט מהלך כסהרורי אל קצו הבלתי-הנמנע. אבל מה יקרה אם הוא בכל זאת יצליח? "ספר לבן" ממשלתי שפורסם לאחרונה קובע אמנם כי בריטניה תישאר מדינת-אומה עצמאית גם בפדרציה אירופית, אבל שתי המפלגות הגדולות מסכימות בשתיקה שזה לא ייתכן. נראה כי מיעוטים לא מבוטלים סבורים שבסופו של דבר תנקוט בריטניה עמדה צריציליאנית ותנתק כליל מהאיחוד האירופי. אולם מיעוטים פוליטיים אלה נשארו דוממים יחסית, גם כשהאינטרס הלאומי של בריטניה, זהותה וכל מהלך ההיסטוריה שלה היו מוטלים על כף המאזניים.

★

בינתיים יש כבר לכל מדינה אירופית, ובריטניה בכלל זה, שני ראשי מדינה – ראש המדינה שלה ונשיא האיחוד האירופי, ז'ק סאנר – שתי בירות, שני פרלמנטים, שני

עליונות תוך העמדת פנים של ויתור עליה? אבל קוהל אינו חורש מזימות. כמו גרמנים רבים בני דורו, הוא מזהה לאומנות עם נאציזם באמת ובתמים, ולכן הוא משוכנע שיש לדכא את הרגשות הלאומניים באמצעות מבנה על-לאומי. התפיסה הנוקשה של קוהל ביחס למבנה העתידי של האיחוד האירופי היא המחיר שצריך לשלם תמורת התפיסה הנוקשה שלו ביחס לעברה של גרמניה.

מכל מקום, הקנצ'ר הגרמני נחוש בדעתו להגשים את מדיניותו, בלי להתחשב במציאות הפוליטית והכלכלית. העיכוב הקל ביותר בלוח-הזמנים, כך הוא מתנבא, יהרוס את השלום באירופה, ואין כל אפשרות לשוב לאחור "אלא אם כן אנחנו רוצים לקרוא תיגר על הגורל". בעניין זה הוא זוכה לתמיכת הנשיא החדש של אירופה, ז'ק סאנר מלוקסמבורג, שבעיניו כל התנגדות ל"יורו" או לעיתוי של הנהגתו היא מלאכתם של "רואי-שחורות", שאני מכריז עליהם מלחמה". כשלוחצים עליהם, הם ופקידיהם מודים בשפה רפה שה"יורו" גם יאפשר לאירופה לעמוד מול הדולר, כאילו שדבר כזה הוא מהלך נבון המובן מאליו.

אבל יש בעלי דעות אחרות בעניינים אלה.

הגרמנים עצמם נעשו עצבניים מאוד, והחלו לפקפק בשכר שיקבלו תמורת הקרבנות הנדרשים מהם. מדוע, החלו לשאול, הם חייבים לצרף למרק הקשה מטבעות רכים שהושחתו בידי פוליטיקאים חסרי מצפון? האם הם מוכרחים לשלם תמורת פיגור כלכלי טבעי או ניהול כושל במקומות אחרים באירופה? מדוע הם חייבים לפייס עדרים של פושטי-יד רעבים וצידי סובסידיות בארצות אחרות – חקלאים מפגרים, תעשיות מוגנות מפני תחרות על-ידי ממשלות סוציאליסטיות, יצרנים וקמעונאים לא יעילים? בסקר שנערך לאחרונה אמרו 79 אחוז מהגרמנים שהם רוצים משאל-עם לפני שימשיכו להתקדם, ובאותו הסקר התברר שהתוצאות של משאל-עם כזה יהיו שקולות מאוד: רק 43 אחוז מצדדים בביטול המרק ו-44 אחוז מתנגדים. בסקר אחר, אמרו רק 14 אחוז מאנשי העסקים הגרמניים שהם מאמינים כי האיחוד המוניטרי יביא להם תועלת, ו-55 אחוז היו מסופקים בכך. העובדה שסקרי דעת-קהל בספרד, באיטליה, בבלגיה, באירלנד ובמקומות אחרים מצביעים על רוב גדול התומך באיחוד מוניטרי ופוליטי, לא זו בלבד שאינה מניחה את דעתם של הגרמנים, אלא להפך, היא מעוררת בהם חשד. האוכלוסיות האלה רואות בפדרציה האירופית קודם כל מפלט מן החולשות הפנימיות שלהן, וההזדמנות לשגשוג בגיבוי המשמעת הטובה והעבודה הקשה של הגרמנים.

מספר אינטלקטואלים ופוליטיקאים צרפתיים אומרים עכשיו בגלוי שגרמניה היא המנצחת האמיתית במלחמת-העולם השנייה, בעוד שצרפת נתגלתה כמפסידה מוחלטת. בעיניהם, רק ההשתלטות על המרק תוכל לבלום את דהרת הגרמנים לעמדת הכוח, ותעניק לצרפת השפעה גדולה, יחסית, על הסדר החדש שנקבע באמנת מאסטריכט. כשהנשיא מיטראן הסכים לקיים משאל-עם לאישור האמנה, הוא, וכמוהו גם מנהיגים אירופיים אחרים בנסיבות דומות, יצאו מגדרם כדי להבטיח את התוצאות. אף-על-פי-כן, הוא קיבל את הסכמת הציבור הצרפתי לתנאי האמנה ברוב של פחות מאחוז אחד. הנשיא ז'ק שיראק אינו מוכן להרשות הצבעה בפרלמנט או משאל-עם על השלבים הבאים לקראת האיחוד. עם זאת, סקרי דעת-הקהל

הבסקים בספרד, הפלמים בבליגה, הצבא הרפובליקני האירי בבריטניה, הקורסיקנים בצרפת – כולם מאיימים על הלכידות החברתית והפוליטית של ארצותיהם.

עם התגברות המודעות האתנית, גוברת יחד עמה גם מקבילתה – שנאת הזרים הלאומנית. איש אינו יודע מה הם הנתונים המדויקים, אבל באירופה מצויים כיום כעשרים מיליון מהגרים, חוקיים ולא-חוקיים. השוהים באירופה כחוק, זכאים – כמעט ללא יוצא מהכלל – לאותן הזכויות של התושבים המקומיים. מהגרים אלה הגיעו בעיקר מאפריקה ומהעולם המוסלמי, ולאחרונה גם מארצות הגוש הסובייטי לשעבר. דעת-הקהל מאשימה את הזרים האלה לעתים קרובות בדילול הזהות הישנה של מדינת האומה.

מבחינה היסטורית, מדינת האומה סיפקה את תאוות הלאומנות, אבל גם השתלטה עליה. לולא כן היתה הלאומנות מצטברת ותופחת כמו גז תת-קרקעי, ומתפוצצת כשהשעה מתאימה. דא עקא, שהסדר החדש של מאסטריכט מעודד את הצטברות הלחצים המזיקים. אם הפרלמנטים והמוסדות הלאומיים חדלים לייצג את רגשותיהם ואת עניינם של אנשים רבים, יהיו ביניהם כאלה שינסו לפצות על "החסך בדמוקרטיה" בדרך היחידה העומדת לרשותם: תבניות ומפלגות פוליטיות חדשות, שיבטאו את טרוניותיהם ויעניקו להן מסגרת.

קבוצות חדשות ומוזרות אלה, כמו הליגה הצפונית באיטליה, הגוש הפלמי, החזית הלאומית בצרפת ומפלגת החופש האוסטרית בראשות יורג היידר, המוכנות להתחמש אם כי אינן בדיוק פשיסטיות, הן תוצר-לוואי אקראי של האיחוד האירופי. המוזר הוא, שאחרי הנאציזם והקומוניזם, האיחוד האירופי הוא המדכא הבא של הריבונות הלאומית באירופה. קבוצות אלה צוברות קולות רבים והולכים בארצותיהן, עד שליש בבחירות מסוימות, ויש להן סיכויים לתפוס את השלטון. ואפשר שהגרוע מכול עוד לפנינו. ההיסטוריונים מאוחדים בדעתם כי הפיצויים שהוטלו על גרמניה בחוזה ורסיי עוררו את תאוות הנקמה של הגרמנים וסייעו לעליית היטלר לשלטון. איזו התפרצות צפויה לנו כשהגרמנים יגיעו למסקנה שדלדול עצמתם הכלכלית לטובת מדינות אחרות היא מדיניות של פיצויים בלבד אחר?

הקוהלים, הסאנטריים ושכמותם, המונעים על-ידי גישות רגשיות ומוטעות כלפי העבר ומוקסמים מחזיון התעתועים של "התכנית הגדולה", החלו בניסיון אוטופי המעורר מתרדמתם דווקא את הכוחות ההרסניים שהוא אמור לדכא. האינטרסים הלאומיים של בריטניה, צרפת, איטליה וגרמניה נשארו כשהיו. ביום שבו אינטרסים אלה יתנגשו זה בזה, לא יהיה דבר – לבד מה"יורו" ואידיאולוגיה אנטי-אמריקנית מבוסלת למחצה – שיסמוך על שלמות הפיגומים המלאכותיים של בריסל, וימנע קריסה כללית המלווה זעם, אכזבה ואלימות ■

דגלים, ומעל לכול – שתי שיטות משפט: המשפט הלאומי, והמשפט המוכתב על-ידי בית-הדין האירופי. ב-1990 פסק שופט בריטי בבית-משפט בריטי כי ההצטרפות לאיחוד (שנקרא אז עדיין "הקהילה האירופית"), לפי תנאי אמנת רומא הקודמת, פירושו כי "הפרלמנט ויתר על זכותו הריבונית לחוקק חוקים בענייני מדיניות חברתית וכלכלית בניגוד למה שנקבע באמנה בתחום זה". ו"עניינים" אלה הולכים ומתרבים ללא הרף. מועצת אירופה ובית-הדין האירופי, המחזקים זה את זה, פולשים בהתמדה לתחומים חדשים, מבצרים את הסדר החדש שנקבע באמנת מאסטריכט, ומקצצים את כנפי המשפט המקומי.

מלחמת החוקים פגעה ביוקרתו של שלטון החוק בכל אירופה. האליטות האירופיות מתייחסות לחיים הציבוריים יותר ויותר כמערכת חסויות רחבה, שדה-ציד חופשי. בתי-משפט לאומיים דנים עכשיו בשערוריות שונות, שבהן מואשמים ראשי-ממשלות, שרים, ראשי תעשייה, צירי פרלמנטים, ואפילו מזכ"ל נאט"ו לשעבר, בגנבת כספי ציבור, בהתעשרות ממשרותיהם, ואפילו ברצח, אבל דלתות בתי-הסוהר אינן נסגרות מאחוריהם, משום מה. בריסל מכתובה את הקצב בכל אלה.

זאת, מן הטעם הפשוט שבריסל עצמה, עם המנגנון הביורוקרטי האדיר שלה, היא, על פי הדעה הרווחת, מדמנה של מרמה ופשע שיטתיים יוצא-דופן. התקציב הכולל של האיחוד האירופי הוא 55 מיליארד ליש"ט (כ-89 מיליארד דולר), ואין לגביו שום דיווח ראוי לשמו. רואי-חשבון אובדי-עצות מודים כי ב-1995, השנה האחרונה שיש לגביה נתונים רשמיים, נעלמו קרוב ל-10 מיליארד דולר בגלל שחיתויות וניהול כושל, ובין 4.3 אחוז ל-8.5 אחוז מהתקציב אבדו בגלל טעויות (לא נעשה שום ניסיון להסביר מדוע אחוז הטעויות גבוה כל כך). לדברי מקורות לא-רשמיים, רבע מהתקציב של האיחוד האירופי נעלם אי-שם בנתיבי חלוקת הכספים. הביורוקרטים האירופיים, כמו הנומנקלטורה הסובייטית הישנה, מעניקים לעצמם משכורות וזכויות יתר פטורות ממס. אבל כל זה אינו מטריד את בית-הדין האירופי, העסוק יותר מדי בחקיקת דינים חדשים כדי שאפשר יהיה להעמיד לדין על הפרת החוקים הישנים.

★

נוכח המתווה של אירופה העל-לאומית ההולך ומצטייר לעין, אין תמה שבאירופה החל לקרום עור וגידים חוק אחר – חוק התוצאות שאיש לא התכוון אליהן. כשמדינת-אומה כופפת את ראשה לטובת משהו גדול ממנה, היא משאירה מאחוריה חלל ריק, והאתניות ממלאה את החלל הזה במהירות. מדינות אירופיות לא מעטות כוללות מיעוטים אתניים. קבוצות קטנות, המתיימרות לייצג את המיעוטים האלה, החלו להקים תנועות של "שחרור לאומי", על-פי הדגם של העולם השלישי. תנועות אלה רואות בהיטמעות באירופה "דיכוי", ופונות לטרור.

ריבוי דעות שאינו מגובש לכלל אחדות סופו אנרכיה. אחדות שאינה שומרת על ריבוי דעות סופה רודנות.

פסקל